

AMIR XUDOYBERDI SHE'RIYATI LEKSIKASINING MAVZUVIY GURUHLARI

Tillayeva Malohat Normurot qizi

QarDU. Lingvistika (o'zbek tili) yo'nalishi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15707149>

Annotatsiya. Maqolada Qashqadaryolik shoir Amir Xudoyberdi she'riyati leksikasi tahlilga tortilgan. Adib she'riyati leksikasi mavzuviy guruhlariga bo'lib o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Amir Xudoyberdi she'riyati leksikasi, mavzuviy guruhlar, tasnif, eskirgan so'zlar, leksik guruhlar, so'zlarning ma'no guruhlari.

Аннотация. В статье анализируется лексика поэта из Кашкадарьи. Амира Худойберди Лексика поэзии поэта делится на тематические группы.

Ключевые слова: лексика поэзии Амира Худойберди, тематические группы, классификация, устаревшие слова, лексические группы, смысловые группы слов.

Abstract. The article analyzes the vocabulary of the poet from Kashkadarya. Amir Khudoyberdi The vocabulary of the poet's is divided into thematic groups.

Key words: vocabulary of Amir Khudoyberdi's poetry, thematic groups, classification, obsolete words, lexical groups, semantic groups of words.

Jamiyatda ro'y beradigan o'zgarishlar bevosita har bir mamlakatning madaniy hayotiga va tiliga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi. Tilimizda yangi-yangi terminlar, tushunchalar paydo bo'lmoqda. Bu esa lug'at boyligimizning boyishiga yanada yordam beradi. Tilimizdagi so'zlarni tahlil qilish borasida ko'pgina tilshunos olimlarimiz o'z ilmiy izlanishlarini olib borganlar. Jumladan, bu borada tilshunos E.Begmatov bir qancha izlanishlar olib borganini ta'kidlab o'tish joizdir. Olimning leksika borasidagi quyidagi fikrlari e'tiborga molikdir: "Leksikani sistematik hodisa sifatida o'rganish bilan bog'liq qiyinchiliklardan yana biri leksikaning tilning boshqa sohalariga nisbatan o'zgaruvchanligidadir. Keltirilgan holatlar til va lug'at sostavidagi lug'aviy boylikni bor ko'lami bilan aniqlash va tasavvur qilishga imkon bermaydi"¹. Tilshunos olim leksikani to'laligicha o'rgana olinmasligiga tilning o'zgaruvchanligini asos qilib olgan. Ammo tilimizdagi so'zlar miqdorini qisman tasavvur qilish usullari mavjud, deya E.Begmatov ularni olti usul orqali o'rganishni tavsiya etadi. Ular quyidagilardir:

- so'zlarni so'z turkumlarga ajratish usuli, ya'ni so'z turkumlari sistemasi;
- so'zlarni yasash modellariga ko'ra tasnif qilish usuli, ya'ni so'z yasash sistemasi;
- so'zlarni funksional-stilistik guruhlariga ajratish usuli, ya'ni so'zlarning stilistik-differensial guruhlari;
- so'zlarni ma'lum mavzuviy (tematik) guruhlariga ajratish usuli, ya'ni so'zlarning mavzuviy guruhlari;
- so'zlarni tarixiy-funksional belgilariga ko'ra tasnif qilish yo'li, ya'ni so'zlarni qo'llanilishiga ko'ra aktiv va passiv guruhlariga ajratish;
- so'zlarni ma'nolari va ma'no munosabatlariga ko'ra tasnif qilish usuli.

¹ Begmatov Э. Хозирги ўзбек адабий тилининг лексик қатламлари. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 116.

Bu usul orqali soʻzlar bir maʼnoli va koʻp maʼnoliga, omonim, sinonim, antonim, arxaizmlar, neologizmlar, istorizmlar va boshqalarga boʻlib tadqiq etiladi. Tilshunosning bunday guruhlarini tasnif qilishi tilimizdagi soʻzlar miqdorini qisman boʻlsa-da, tasavvur qilishimizga yordam beradi.

Lugʻat boyligimizdagi soʻzlarni belgilashda yana bir muhim omilga tayanib tasnif qilsa boʻladi, yaʼni tilimizdagi soʻzlar real borliqda nimani va qanday voqea-hodisani atab kelishiga koʻra ham tasniflash mumkin. Chunki tilimizdagi soʻzlar qoʻllanish doirasiga koʻra, ishlatish oʻrni va vazifasiga koʻra oʻzaro bir-biriga aloqador boʻlgan soʻzlarni atab keladi. Shunga koʻra ular bir umumiy nom ostida birlashtirish mumkin. Masalan, daftar, kitob, ruchka, qalam – bularning hammasi “oʻquv qurollari” nomi ostida birlashtirsa boʻladi. Soʻzlarni bunday guruhlariga ajratish orqali tilimizda paydo boʻladigan yangi soʻzlarni, yangi tushunchalar paydo boʻlishi natijasida tilimizda isteʼmoldan chiqib ketayotgan soʻzlarni yoki qadimdan qoʻllanilganu, bugungi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan soʻzlarni aniqlashimiz mumkin boʻladi. Tildagi soʻzlarni mana shu asosda tasnif qilish fanda mavzuviiy guruh, mavzuviiy qator kabi nomlar bilan ataladi. Bir narsani aytish joizki, bu terminni qoʻllash borasida hali tilshunoslar orasida mukammal va aniq bir toʻxtamga kelinmagan. Baʼzi olimlarimiz tematik (mavzuviiy) guruh termini oʻrniga tematik qator yoki leksik guruhlar, soʻzlarning maʼno guruhlari kabi atamalardan foydalanganlar. Masalan, professor S.Usmonov oʻz ilmiy ishlarida bir oʻrinda semantik guruh, bir oʻrinda leksik grupp, soʻzlarning maʼno gruppalari degan jummalardan foydalangan.

Soʻzlarni mavzuviiy guruhlariga ajratishning yana bir qulay imkoniyati shundan iboratki, bunday guruhlar orqali muayyan xalqning qaysi sohalariga oid terminlar faol va boy ekanligini, qaysi sohaga doir soʻzlar nafaol va kambagʻalligini bilib olish mumkin. E.Begmatov “Hozirgi oʻzbek adabiy tilining leksik qatlamlari” nomli kitobida soʻzlarni bunday guruhlariga ajratilishi aynan bir yozuvchining ijodi boʻyicha ham boʻlishi mumkin degan fikrlarni keltirib oʻtadi va oʻzbek tilining oʻz qatlam leksikasini 29 ta mavzuviiy guruh orqali tahlil qilish usulini keltirib oʻtadi.

Biz ham tilshunosning ilmiy fikr va tavsiyalariga asoslangan holda Qashqadaryolik shoir Amir Xudoyberdi sheʼrlarida qoʻllangan leksik birliklarni quyidagi mavzuviiy guruhlariga boʻlib oʻrganish maqsadga muvofiq deb topildi.

1. Inson va uning tana aʼzolari nomlari ifodalovchi leksemalar. Badiiy asarlarda maʼlum bir shaxs (qahramon yoki qahramonlar) hayoti bilan bogʻliq voqelik oʻz aksini topadi. Shunday ekan har qanday ijodkor oʻz qahramonlarining portretini yaratishda, ularning turli xatti-harakatlarini chizishda, jismoniy-ruhiy holatlarini tasvirlashda inson aʼzolari nomlariga murojaat qiladi. Ulardan maqsadga muvofiq tarzda foydalanadi. Biz bilamizki, inson murakkab anatomik tuzilishga ega. U maʼlum bir faoliyati davomida tana aʼzolarini harakatga keltiradi. Ulardan maʼlum maqsadda foydalanadi. Shoir sheʼriy asarlarda oʻz qahramonining faoliyati yoki xatti-harakatlarini tasvirlar ekan uning tana aʼzolaridan birini tasvir obyekti sifatida olishi tabiiy holdir. Shuning uchun ham Amir Xudoyberdi sheʼrlari matnida *qosh, soch, bosh, qoʻl, lab, badan, koʻks, kift, vujud, qiygʻoch qosh, qaboq, tovon, til, kulgich, koʻz, dudoq, qomat, kaft, yelka, boʻgʻiz, yurak, siyna, yuz, yonoq, panja, boʻyin, kiprik, teri, manglay, andom, quloq, ogʻiz, qoʻltiq, tish, barmoq, moʻylab, zulf, tana,*

bilak, qorin, qorachiq, suyak, miya, kalla, bel, mo'y, jigar, quloq parda, qorachiq, shoh tomir, iyak, kulgich, tana, soqol, xol kabi tana a'zolarini ifodalovchi so'zlardan keng foydalanadi.

Masalan,

Belingizga yetay, deb tasmalar zor yig'laydi,

Qoshingizga yetay, deb o'smalar zor yig'laydi.

Shirmoyday yuzida kulgichi halim,

Nozu ishvasidan kuyadi tanam.

Joduvash *ko'zlar* der: "Qulluq qil! Yalin!" (Begoyim)

2. Kiyim-kechak nomlarini bildiruvchi leksemalar.

O'zbek tili leksik qatlamlaridan birini kiyim-kechak nomlari tashkil qiladi, bu nomlar M.Asomiddinova tomonidan maxsus tadqiq etilgan². Bu leksik qatlamdan Amir Xudoyberdi ayrim qahramonlari portretini yaratish, davr ruhini berishda keng foydalanadi. Adib she'rlari tilida *qabo, ro'mol, chopon, yoqa, choriq, etak, etik, belbog', to'n, chodra/chodir, do'ppi, paytava, baxmal kamzul, parda, chimmat, hijob, sochvon* kabi so'zlardan foydalangan.

Bo'yingizga zor, yetay deb shoyi-atlas yig'laydi,

Baxmal kamzuldan o'pkalab qip-qizil las yig'laydi. (Begoyim)

3. Hayvonlar, hasharot nomlarini bildiruvchi birliklar. Hayvon, parrandalar azal-azaldan insoniyat bilan yonma-yon yashagan. Juda qadim zamonlardayoq insoniyat ulardan birinchi navbatda ozuqa manbai sifatida foydalanib kelgan bo'lsa, ikkinchidan hayvonlarning ma'lum qismi xonakilashtirilgan, chorvachilik xo'jaligi taraqqiy topgan. Ot, eshak, xachir singari hayvonlardan ishchi kuchi sifatida foydalanilgan. Qushlar va ayrim parrandalar ham qo'lga o'rgatilib parrandachilik tashkil topgan. Sayroqi qushlar qafaslarda saqlanib, ularning yoqimli xonishidan dam olish, rohatlanish, zavqlanish maqsadlarida foydalanilgan. Qushlar ov qilin manbai ham sanaladi. Shuning uchun ham dunyo adabiyotida hayvonlarga, parranda-darrandalarga bag'ishlangan alohida asarlar ham mavjud. She'riy asarlar tilida ham hayvonlar, hasharot, xullas, turli jonzorlar nomlari uchraydiki, ulardan ijodkorlar insoniyatning tabiat bilan, hayvonot dunyosi bilan bog'liqligini tasvirlashda foydalansalar, ikkinchidan ulardan ko'chma ma'no uchun foydalanishga harakat qiladilar. Bunday qo'llanishlar asar badiiyatini yanada kuchaytiradi, voqea bayonini qiziqarli kechishini ta'minlaydi. Adib she'riyati tilida *it, eshak, qo'y, it, qo'zi, mushuk, echki, hitori qo'y, mol, ot, tozi, ho'kiz, serka, tulpor, nor, quyon, bo'ri, ohu, qashqir, yo'lbars, tulki, to'ng'iz, cho'chqa, kiyik, jayron, toshbaqa, bars, chiyabo'ri, shaqol, qora ilon, ilon, o'rgimchak, baliqcha, baliq, nahang, ari, zuluk, ajdaho, chayon, qurt, baqa, kit, qumursqa, chumoli, sichqon, parvona, pashsha, zambur, shilliq qurt, yo'lchivin, tipratikan, kapalak, bo'ta, eshak qurti, pat, yol, mor* kabi uy va yovvoyi hayvonlar, hayvonlarning tana qismlari, hasharotlar nomlari uchraydi.

Gar sherning og'zida bo'lsa nasibang

Qo'rqmasdan yaqin bor, tortib ol, inson. (Gar sherning)

4. Qavm-qarindoshlikni ifodalovchi leksemalar. O'zbek tili leksik qatlamining katta qatlamini qavm-qarindoshlikka oid leksemalar tashkil etadi.

²Асомиддинова М. Кийим-кечак номлари. – Тошкент, Фан, 1981. – 134 б.

Qavm-qarindoshlikka oid leksemalarni ikki guruhga ajratish mumkin: Qon-qarindoshlikni bildiruvchi leksemalar, nikoh qarindoshligini bildiruvchi leksemalar. Adib she'rlarida bu ikki qatlamga oid birliklar ham qo'llanganini kuzatish mumkin. Qon-qarindoshlikni bildiruvchi leksemalar: *ota- ona, go'dak, qiz, yigit, ayol, bobo, momo, o'spirin, o'smir, chol, bola, uka, o'g'il-qiz, o'g'il, qari, nuroniy, nabira, xola, kekca, singil*. Nikoh qarindoshligini bildiruvchi leksemalar: *xotin, yanga*.

5. Shaxslarni ifodalovchi leksik birliklar. Badiiy asarlar leksikasida shaxs (qahramonlar) nomlari bilan bog'liq leksemalar ham qo'llaniladiki, ularni alohida mavzuviy guruh sifatida o'rganish yaxshi samara berishi mumkin. Bu guruh leksemalarni o'zbek adabiy tilidagi shakllari bilan qiyosiy o'rganish uchun keng ma'lumotlar bera oladi. Bu esa badiiy matndagi leksik-semantik, uslubiy va grammatik o'ziga xosliklarni o'rganish uchun asos vazifasini o'taydi.

Amir Xudoyberdi asarlari tilida ham bu guruhga kiruvchi leksemalar soni anchagina.

Ularni qo'llanish darajasiga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratib o'rganishni lozim topdik:

a) adabiy tilda faol qo'llanadigan leksemalar: *qashshoq, boy, yetim, tilamchi, mansabdor, soqov, dono, nokas, jo'ra, g'alamis, xudbin, safsataboz, mehmon, mezbon, o'g'ri, g'iybatchi, devona, kambag'al, firibgar, talaba, sozchi, ziyoli, oqsoqol, madhiyaboz, muxlis, yalmog'iz, dushman, hokim, kar, ko'r, olifta, bahodir, mast, begona, do'st, qarindosh, begona, kofir, musulmon, o'g'ri, qo'shni, oshna, zamondosh, merov;*

b) adabiy tilda kam uchraydigan shaxs nomlari: *malika, kaniz, shoh qizi, donishmand, avliyo, qul, darvesh, shoh, gado, faqir, so'fi, telba, tolib, taqvodor, sag'ir, to'ra, alloma, peshvo, kas, dohiy, poshsho, tojdor, eldosh, yor, yov, fuqaro, qondosh, soqiy, shahanshoh, qaroqchi, qozi, san'atfurush, qul, bek, noib, xoin,*

Men *malika*. Ko'hi Qof *shohin qizi*,

Ganjikim bisyor erur, men yolg'izi.

Atrofimdadir *kanizlar* doimo,

Qayga borsak qirqta bizlar doimo. (G'azal)

6. Kasb-hunar nomlarini bildiruvchi birliklar. Adib asarlari leksikasida kasb-hunarni ifodalovchi til birliklari ham keng qo'llanilgan: *jarroh, olim, hakim, shoir, doktor, aktyor, adabiyotshunos, dehqon, mirob, g'assol, go'rkov, ishbilarmon, me'mor, jallod, kafando'z, aravakash, mirshab, najjor, hamshira, cho'pon, raqqosa, hajvchi, folbin, saroybon, sarbon, gulfurush*.

Hakim xo'rsindi,

Shoir egdi bosh.

Shifoxonada

Uzoq yotdi u. (Bemor shoir, do'stlari va tipratikan haqida hikoyat)

7. Din bilan bog'liq tushunchalarni bildiruvchi leksik birliklar. Amir Xudoyberdi g'azallarida din bilan bog'liq atamalar ko'plab uchraydi: *tangri, banda, tavfiq, sujud, iloh, murshid, pir, uvays, duo, qismat, zikr, taqvo, tasbeh, imon, uqubat, arsh, jannat, sirot ko'prigi, tilovat, ilohiy, nurfosh, takbir, payg'ambar, do'zax, suluk, porso, rahnamo, kufr, zikr, tazarru, oyat, ibodat, so'fiy, masjid, namoz, rasul*.

Kech angladim: *tavfiq* nadir, *sujud* na,

Iloh nadir, *ruh* nimadir, *vujud* na?

Eshigingga it bikin bostim necha yil qovrulib,

Ushbu holimni ko'rub *kofir, musulmon* yig'ladi. (Sakkokiy g'azaliga muxammas)

8. Mavhum tushuncha anglatuvchi leksik birliklar. Amir Xudoyberdi she'rlarida qo'llanilgan mavhum otlar kattagina miqdorni tashkil qiladi. Shoir asarlarida qo'llanilgan mavhum otlarni tuzilishiga ko'ra tub so'z va yasama so'z shaklidagi leksik birliklarga ajratish mumkin.

Tub so'z shaklidagi mavhum otlar: *firoq, azob, sarob, rutubat, quvonch-iztirob, his, tug'yon, rohat, qayg'u, g'am, ko'ngil, xayol, ofiyat, baxt, ishq, armon, qalb, ishonch, vafo, xiyonat, omad, inoyat, muhabbat, hasrat, erk, g'am, nomus, or, sir, asror, umid, havas, ishq, dard, afg'on, mung, halovat-huzur, umid, alam, shijoat, kuch, nafrat, g'ov, ranj, alam, makr, riyo, zulm, tush.*

Yasama so'z shaklidagi mavhum otlar: *borliq, go'zallik, yoshlik, bolalik, ezgulik, quvonch, to'siq, sinov, aldov, yoshlik, keksalik, yupanch, zo'rlik, sevgi, tuyg'u, shodlik.*

Muhabbatsiz umr – umrmi, azob

Zardobday silqiyur jon-jahoningdan.

Qalbingni soyaday izg'igan sarob

Mahv etur – rutubat oqar qoningda. (Menga kerak emas...)

9. Kasallik, dori-darmonga doir leksemalar. Amir Xudoyberdi she'rlarida qo'llanilgan kasallik, dori-darmon – tibbiyotga aloqador leksemalar anchagina: *sariq, sil, jarohat, taryok, giyoh, kasal, yara, sho'rpaxta, palata, donor, osma, nina, qon, qizamiq, zaxm, isitma, yo'tal, og'riq, dard, yarador, sog'lom, majruh.*

Ko'kda so'niq miltirar quyosh,

Chalingandek go'yoki silga. (Nega buncha erta keldi kuz?)

10. O'simlik, daraxt nomlari va ular bilan bog'liq leksik birliklar. Adib asarlari tilida o'simlik va daraxt nomlari ko'plab uchraydi. Bu nomlarning ma'lum qismi metaforik shaklda qo'llangan. Adib she'riyati tilida *qizg'aldoq, tog' lolasi, boychechak, qo'zigul, qoqi o't, namozshomgul, qiyoq, rayhon, gul, tikan, qayin, chinor, ildiz, yaproq, maysa, g'uncha, qamish, og'och, baobab, paxta, chigit, novda, kurtak, bodom, o'sma, sho'ra, novda, kurtak, atirgul, gulbarg* singari leksik birliklar qo'llanilgan.

Bog'lar xarob, izlaydursan – chaman yo'q,

Atirgul yo'q, suluv sarvu suman yo'q. (Bulbuljon)

11. Narsa-buyum nomlarini anglatuvchi leksik birliklar. Adib she'rlarida qo'llanilgan bunday birliklarni ikkiga bo'lib o'rganish mumkin.

A) uy-ro'zg'or buyumlari nomlari: *oynak-taroq, ko'zgu, kosa, kursi, karavot, sham, qafas, pichoq, chiroq, yostiq, bolish, charx, qulf, ketmon, tarozi, igna, tevona, hamyon, bolta, piyola, o'roq, beshik, to'shak, sandiq, pul sandiq, kalit, nina, arava, tovoq, qoshiq, jom, bolta, o'tov, satil, egar, ko'rpa, to'shak, oyina, tesha, panjara, supurgi.*

B) narsa-buyum otlari: *kishan, g'ul, zanjir, taxt, qalam, daftar, tilla soat, ohanrabo, halqa, soqol bo'yoq, shisha, sham, qog'oz, tayoq, qo'ng'iroq, cho'ntak, suvrat, tobut, aso, qalam, qog'oz, siyoh, dovot, mashina, tuvak, siyohdon, egar, g'isht, qamchi, arg'amchi, cho'bchurg'a, mayoq, po'lat sim, samolyot, mashina, piyozqop, kema, yelkan, po'lat sim.*

Ko'zlarimiz ko'rmas yo'llarni.

Ufq bamisoli so‘nayotgan sham.

Hali mustabidlar *qamchisi*

Baquvvatdir, *cho‘bchurg‘asi* zulmdan. (Ufunat)

Amir Xudoyberdi “Ufunat” she‘rida *qamchi*, *cho‘bchurg‘a* leksemalarini qo‘llagan.

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati” da *qamchi* so‘zi quyidagicha izohlangan:

Qamchi 1 Ot-ulovni urib, yurishga undash, tezlatish uchun ishlatiladigan dastali, ko‘pincha qayish tasma shaklidagi asbob. *O‘rma qamchi. Ot o‘ynatadigan uzun qamchi. Rais otiga qamchi urib, idora tomon ketdi.* Oydin, Yuragida o‘ti bor.

2 *ko‘chma* O‘zi birikib kelgan so‘z anglatgan narsaning kaltagini bildiradi. *Shoir savdogarlarni ham satira qamchisi ostiga oldi.* Gazetadan. (O‘TIL, 5. – B. 234.)

Qamchi so‘zi o‘zbek tilida faol ishlatiladi. *Cho‘bchurg‘a* leksemasi “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da uchramadi. Alisher Navoiyning “Muhokamat-ul lug‘atayn” asarida “ .. qamchini agar “tozyona” derlar, ammo buldurgasin va cho‘bchurg‘asin turkcha ayturlar”³ tarzida qayd etiladi. Matndan tushunish mumkinki, *cho‘bchurg‘a* turkiy so‘z bo‘lib, qamchining qismlaridan birining nomi. Hozirgi o‘zbek adabiy tilida *cho‘bchurg‘a* nafaol, tarixiy so‘z sifatida mavjud.

12. Osmon, samo bilan bog‘liq so‘zlar: *samo, yulduz, quyosh, falak, ko‘k, osmon, burj, koinot, oy, o‘n ikki burj, bulut, oftob,*

Hatto olis yulduzlar menga salom kelturdi,

Kezib yurgan bulutlar menga bo‘ldi fuqaro. (Faxriya)

13. Ta‘lim, tarbiya bilan bog‘liq atamalar: *ustoz, shogird, ilm, xat, savod, imlo, insho, muallima, harf, hisob, raqam, ilm-urfon, hikmat, kitob, unvon, ijod, ilmu zako, ilmgoh, maktab, olim, dars, ma‘rifat, donish.*

Bir kun *ustoz ilm* bilan

Qattiq mashg‘ul bo‘lgan on,

Shogirdidan suv so‘rabdi,

Xayoli band, parishon. (Ulug‘ ustoz va badbaxt shogird haqida)

14. Taom, yegulik, ichimlik bilan bog‘liq leksik birliklar: *non, shirmon, palov, osh, devzira, qo‘y eti, gazak, hisori qo‘yning dumbasi, moy, ilik, jizza, don, boshqoq, qazi, bol, talqon, sabzi, tuz, handalak, yovg‘on.*

Adib she‘rlarida taom, oziq-ovqat mahsulotlari, ichimlikka doir so‘zlar ham uchraydi. Ularni quyidagi mitti guruhlarga ajratish mumkin.

Taom nomlarini anglatuvchi leksemalar: *palov, osh, qazi, yovg‘on.*

Yegulik bilan bog‘liq leksik birliklar: *non, shirmon, devzira, qo‘y eti, gazak, hisori qo‘yning dumbasi, moy, ilik, jizza, don, go‘sht, boshqoq, bol, talqon, sabzi, tuz, handalak.*

Ichimlik bilan bog‘liq leksik birliklar: *sharob, may, oq choy, choy, sharbat, sut, gulob, chog‘ir.*

Murigan *sabzini oshga* bosmoqlik

Yaramas, lanjdur *osh* – oshpaz sirri fosh! (Oydin lahzalar)

Suyaksiz til jur‘ati boshga balodir, axir,

³ А.Навоий. Танланган асарлар. Муҳокаматул луғатайн. III том. – Тошкент: Ўзбекистон давлат нашриёти, 1948. – Б. 186.

Davralarda avaylar og‘zidagi *talqonni*. (Havas qilsang)

15. Raqam, hisob so‘zlar: *ming, yetti, o‘n ikki, bitta, bir, yetmish ming, to‘rt, uch, ellik, uch-to‘rtta, o‘n, o‘n uch, sakson, yigirma ikki, ikki, yigirma, ming, yigirma besh, ming bitta, yetti, to‘qson ikki, yigirma, ikki yuz, o‘n to‘rt kun, bir qultum, bir siqim, bir tomchi, bir suruv, o‘n yil, o‘n sakkiz ming, qirq, bir tilik, milyon, yetmish ming, bir chimdim, qultum, lahza, dam, suruv, qo‘sh, gaz,*

Menga yuz yil tilama, ey do‘st,

Bir kunning o‘tmog‘i qanchalar qiyin. (Menga yuz yil)

16. Vaqt, fasl tushunchasini ifodalaydigan leksik birliklar: *bu kun, kuz, sana, bahor, bugun, qish, ko‘klam, sahar, tong, tun, shom, saraton, mezon, bir pas, kunduz, yil, ayoz, erta.*

Ammo kuz payhon qilolmas bog‘i reshning,

Qish zahrin olay deb bahor tug‘ilibdur. (Tug‘ilibdur)

17. Harbiy terminlar, qurol-yarog‘ nomini bildiruvchi leksik birliklar: *bosh qo‘mondon, qo‘shin, sarkarda, nayza, shamshir, tank, to‘qmoq, xanjar, nayza, qilich, qinmiltiq, yarog‘, kamon, qalqon, dubulg‘a, sovut, askar, jang, sarboz, o‘q, cherik, sipoh, shahid, ayg‘oqchi.*

18. Badiiy janr va badiiy san‘at bilan bog‘liq leksik birliklar: *she‘r, ash‘or, ertak, adabiyot, doston, qissa, g‘azal, bayt, qasida, cho‘pchak, afsona, asotir, lof, o‘lan.*

19. Maskan otlarini anglatuvchi leksik birliklar: *yurt, uy, vatan, bodomzor, gulbog‘, bozor, xiyobon, qishloq, zindon, kushxona, bank, janggoh, qulbozor, qamoq.*